

Kötü muamelenin tıbbi kanıtlarının belgelenmesi ve rapor edilmesi

23. Genel Rapor'dan Alıntı, 2013'de yayınlanmıştır

71. Faaliyetlerine başladığı ilk dönemlerden beri Avrupa İşkencenin ve İnsanlık dışı veya Onur kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT), sağlık hizmetleri kurumlarının, özgürlüklerin kısıtlandığı yerlerde meydana gelen yaralanmaları sistematik bir biçimde kaydederek ve ilgili makamları bilgilendirerek gözaltındaki bireylere yönelik kötü muamelenin önlenmesine yönelik olarak yapabilecekleri ve yapmaları gereken önemli katkıyı vurgulamaktadır¹. Bu tür tıbbi kanıtların doğru ve zamanında belgelenmesi ve rapor edilmesi muhtemel kötü muamele vakalarının soruşturulmasını ve sorumlularının hesap vermelerinin sağlanmasını büyük ölçüde kolaylaştıracak, bu da, ileride kötü muamelenin uygulanmasına karşı güçlü bir caydırıcı olacaktır.

CPT kötü muameleyle mücadelede cezaevi sağlık hizmetlerinin rolü üzerinde özellikle durmaktadır. Doğal olarak bu rol kısmen, cezaevinde tutulan şahısların, cezaevi personeli ya da diğer mahkumlar tarafından maruz bırakıldıkları muhtemel kötü muameleyle ilgilidir. Bununla birlikte, cezaevi sistemine giriş noktasını oluşturan sağlık hizmetleri birimlerinin de, cezaevine konulmadan hemen önceki dönemde, yani kolluk kuvvetlerinin (örneğin polisin veya jandarmanın) gözetimi altındayken şahıslara yöneltilebilecek kötü muamelenin önlenmesi çerçevesinde yapacakları katkı çok önemlidir.

72. CPT raporlarını dikkatle okuyanların bileceği gibi, kötü muameleyle ilişkin kanıtların belgelenmesi ve raporlanmasıyla ilgili durum halen Komitenin ziyaret ettiği pek çok ülkede tatminkar olmaktan çok uzaktır. Buralarda uygulanmakta olan prosedürler gözaltında tutulan şahısların yaralanmalarının zamanında kayıt altına alınmasını her zaman sağlayamamaktadır. Söz konusu yaralanmalar kayıt altına alınsa bile, bu sıklıkla yüzeysel bir şekilde yapılmaktadır. Ayrıca, belgelenen tıbbi kanıtların daha sonra ilgili makamlara aktarılacağına bir garantisi de çoğu kez yoktur.

Bunun sonucunda Komite, kötü muamelenin tıbbi kanıtlarının belgelenmesi ve raporlanmasına ilişkin olarak oluşturduğu standartları aşağıdaki paragraflarda belirtmenin yararlı olacağını düşünmüştür. Bu kapsamda çeşitli ilgili konular da ele alınmıştır.

73. Cezaevine konulan şahısların, giriş yaptıktan en kısa süre sonra bir sağlık görevlisi ile tam anlamıyla görüştürülmeleri ve fiziki muayenelerinin yaptırılması gereği açıktır. CPT söz konusu görüşmenin/fiziki muayenenin cezaevine giriş yapıldıktan sonra 24 saat içinde yapılması gerektiği görüşündedir. Cezaevine yeni konulan şahısların bu sistematik tıbbi taramadan geçirilmesi çeşitli

¹ Örneğin bakınız: CPT'nin 3. Genel Raporu, madde 60 ila 62, CPT/Inf (93) 12.

nedenlerle çok gereklidir. Daha spesifik olarak belirtmek gerekirse, söz konusu görüşme/fiziki muayenenin gereği gibi yapılması halinde, ilgili şahıslarda görülen yaralanmaların – ve ilgili diğer iddiaların—gereksiz bir gecikme olmaksızın kayıt altına alınması da sağlanmış olacaktır. Aynı prosedür, soruşturma nedeniyle polis tarafından yeniden gözaltına alınan bir şahsın cezaevine dönüşünde de uygulanmalıdır. Ne yazık ki bu tür yeniden göz altına alınmalar CPT'nin ziyaret ettiği bazı devletlerde hala sık rastlanan bir uygulama olup, yüksek bir kötü muamele riski içerebilmektedirler (ayrıca bakınız: paragraf 80). Aynı şekilde, cezaevinde bir şiddet olayına maruz kalmış bir mahkum da gecikmeksizin tıbbi taramadan geçirilmelidir.

Cezaevlerine ilaveten, şahısların uzun süreler (yani birkaç günden uzun bir süre) hürriyetlerinden mahrum bırakılarak tutuldukları yerler de mevcuttur. Bu, örneğin yabancılar yasasına göre yabancıların gözetim altında tutuldukları merkezler için geçerlidir. Ayrıca, CPT'nin ziyaret ettiği bir dizi ülkede, çeşitli kategorilerdeki şahıslar (örneğin idari suç işlemiş olanlar, bir cezaevine gönderilmek üzere bekleyen veya haklarında ilave soruşturma yapılan insanlar) 'tutukevlerinde' veya 'geçici gözaltı birimlerinde' uzun süreler tutulabilmektedirler. Bu gibi yerlerde de, yeni gelen şahısların tıbbi muayeneleri sistematik olarak yapılmalıdır.

74. 73. paragrafta bahsi geçen resmi kayıtlarda yer alan tıbbi muayene sonrası oluşturulan kayıtlar şunları içermelidir: i) yapılan tıbbi muayeneye ilişkin olarak şahsın ifadesi (sağlık durumuna ilişkin açıklamaları ve kötü muamele iddiaları dahil), ii) kapsamlı bir muayeneye dayalı objektif tıbbi bulguların eksiksiz bir dökümü ve iii) sağlık hizmetleri personelinin, i) ve ii) ışığında, ileri sürülen iddialar ile objektif tıbbi bulgular arasındaki tutarsızlığa işaret eden gözlemleri. Kayıtlarda aynı zamanda yapılan ilave muayenelerin, özel konsültasyonların ayrıntılı sonuçlarının ve yaralanmalarla ilgili olarak yapılan tedavinin ve uygulanan diğer tıbbi işlemlerin açıklamaları da yer almalıdır.

Travmatik yaralanmalar halinde, tıbbi muayene sonuçları, bu amaçla temin edilen özel bir forma, travmatik yaralanmaların yerlerini göstermeye yönelik beden şeması ile birlikte, işlenmeli ve mahkumun sağlık dosyasında muhafaza edilmelidir. Ayrıca, yaralanmaların fotoğraflarının çekilmesi ve fotoğrafların da sağlık dosyasına konulması arzu edilmektedir. Bunlara ek olarak, gözlemlenen tüm yaralanma çeşitlerinin kaydedileceği özel bir travma kaydı da tutulmalıdır.

75. Yukarıda belirtilen sağlık taraması ile, gözaltındaki bir şahsın bir cezaevinin gözetimine devredildiği anda izlenen prosedür arasında net bir ayırım yapılması önemlidir. İkinci prosedür nöbetçi cezaevi personeli ve polis refakat görevlisinin ve muhtemelen gözaltına alınan şahsın da imzalayacakları evrakların düzenlenmesinden oluşur. Devir anında mahkumda gözlenen herhangi bir yaralanma belirtisi genellikle bu evraka işlenir.

Bu süreç – bazı hallerde olabildiği gibi-- cezaevinin sağlık personelinin hazır bulunduğu bir ortamda gerçekleşse dahi idari bir süreçtir. Bu prosedür hiçbir şekilde, daha önce tarif edilen sağlık taraması prosedürünün yerine ikame edilemez. Ayrıca, beraberinde bir refakatçi polisin bulunması ve cezaevine girme anının yarattığı endişe de göz önüne alındığında, mahkumlar, bu ilk safhada, gözle görünür yaralanmalarının kaynağına ilişkin olarak sorgulanmamalıdır. Bununla birlikte, gözlenen görünür yaralanmalarla ilgili olarak tutulan kayıt derhal cezaevi sağlık hizmetleri birimine iletilmelidir.

76. CPT cezaevlerinde ve hürriyetin kısıtlandığı diğer yerlerde tıbbi bilgilerin mahremiyetine uyulmasına büyük önem vermektedir. Bu nedenle de, 73. paragrafta sözü edilen sağlık taraması ve aynı şekilde gözaltında tutulan şahsın diğer herhangi bir tıbbi muayenesi de tıbbi personel dışındaki personelin duyamayacağı ve göremeyeceği bir şekilde – sağlık personelinin belirli bir vakada özellikle talep etmesi durumu hariç—gerçekleştirilmelidir. CPT'nin ziyaret ettiği tüm devletler, şu an bu koşula uymaktan çok uzaktadırlar.

77. Bununla birlikte, mahremiyet ilkesi belirli bir vakada, sağlık personelinin mevcut olduğu bir ortamda, kötü muameleye işaret eden tıbbi bulguların raporlanmasına bir engel oluşturmamalıdır. Böyle bir engele izin verilmesi, gözaltında tutulan şahısların ve genelde toplumun meşru menfaatlerine aykırı olacaktır². Bu nedenle CPT cezaevlerinde ve hürriyetin kısıtlandığı diğer yerlerde çalışan sağlık personelinin bu tür bilgilerin elde edildiği an otomatik olarak raporlanması yükümlülüğünden yanadır. Aslında bu yükümlülük, CPT'nin ziyaret ettiği pek çok Devletin yasalarında yer almakta, ancak uygulamada çoğu kez dikkate alınmamaktadır.

Son zamanlarda yaptığı ziyaretlerle ilgili çeşitli raporlarda CPT, gözaltında tutulan şahsın kötü muameleye tabi tutulduğuna ilişkin iddialarıyla örtüşen yaralanmaların bir sağlık görevlisince kaydedilmesi halinde, bu bilgilerin, ilgili şahsın istemine bakılmaksızın derhal ve sistematik bir biçimde ilgili makamın dikkatine sunulmasının sağlanması için mevcut prosedürlerin gözden geçirilmesini tavsiye etmektedir. Özgürlüğünden yoksun bırakılan şahsın açıkça kötü muameleye maruz kaldığını gösteren yaraları (örneğin ayak tabanlarının büyük çapta yara bere içinde olması) olduğunun tespit edilmesi buna karşın söz konusu yaraların nedenini açıklamayı reddetmesi veya kötü muameleyle ilgisi olmayan bir neden sunması halinde, şahsın ifadesi kesin olarak belgelenmeli ve objektif tıbbi bulgulara dair eksiksiz bir açıklamayla birlikte ilgili makama iletilmelidir.

78. Sağlık görevlisinin raporunun gönderilmesi gereken "ilgili makam" herşeyden önce konuyla ilgili soruşturma yapmaya ve uygun görülmesi halinde cezai işlemleri başlatmaya yetkili bağımsız makam olmalıdır. Raporun iletilmesi gereken diğer makamlar arasında disiplin soruşturmasından veya kötü muamelenin yapılmış olabileceği kurumda tutulan şahısların gözetiminden sorumlu yetkililer bulunabilir. Rapora aynı zamanda gözaltında tutulan ilgili şahsın ve avukatının da erişimine imkan tanınmalıdır.

Raporun ilgili makama veya makamlara iletilmesi ilgili ülkelerdeki örgütsel yapılanmaya bağlı olarak ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilir ve sağlık görevlisiyle söz konusu makam arasında doğrudan iletişimi içermeyebilir. Rapor ilgili sağlık görevlisinin içinde bulunduğu hiyerarşik kanallardan (örneğin Bakanlık düzeyinde bir sağlık müdürlüğü kanalıyla) veya bu görevlinin çalıştığı tutukevi yönetimi (örneğin cezaevi müdürlüğü) kanalıyla iletilir. Ancak, hangi yaklaşım benimsenirse benimsensin, raporun ilgili makama süratle iletilmesi sağlanmalıdır.

79. 77. paragrafta değinilen otomatik olarak raporlama yükümlülüğünün bir gereği olarak, özgürlüğünden yoksun bırakılan şahıs, sağlık personeli tarafından bu yükümlülüğün varlığından haberdar edilmeli; şahsa böyle bir raporun kötü muameleyi önleme sistemi çerçevesinde yazıldığı ve bu raporun ilgili makama gönderilmesinin konunun usulüne uygun şekilde şikayet konusu edilmesinin yerine geçmeyeceği izah edilmelidir. Bu bilginin özgürlüğünden yoksun bırakılan şahsa iletileceği uygun an, şahsın kötü muameleye maruz kaldığına ilişkin iddialarda bulunmaya başladığı ve/veya kötü muamele gördüğüne işaret eden yaralarının olduğunun belirlendiği andan itibaren başlar.

Sürecin hassasiyetle yönetilmesi halinde özgürlüğünden yoksun bırakılan ilgili şahısların büyük çoğunluğu durumun açıklanmasına itiraz etmeyeceklerdir. Bu konuda isteksiz davrananlar olması halinde sağlık görevlisi raporunun içeriğini objektif tıbbi bulgularla sınırlı tutabilir.

80. Kötü muameleye işaret eden tıbbi kanıtların ilgili makama rapor edilmesiyle birlikte, rapora konu şahsın ve diğer özgürlüklerinden yoksun bırakılan şahısların korunmasına yönelik etkili tedbirler alınmalıdır. Örneğin kötü muamelede buldukları iddia edilen cezaevi görevlileri,

² Hürriyetin kısıtlandığı yerlerde çalışan sağlık personelinin karşı karşıya kaldıkları ikilemlerin tarifleriyle ilgili olarak bakınız: 1999 İstanbul Protokolünün (İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezanın Etkili bir biçimde Araştırılması ve Belgelenmesine İlişkin El Kitabı) madde 65 ila 72'si.

soruşturma sonuçlanıncaya kadar mahkumlarla gün içinde temas halinde bulunmalarını gerektirmeyen görevlere verilmelidir. Muhtemel kötü muamele mahkumla aynı cezaevinde kalan diğer mahkumların eylemleriyle ilgiliyse, özgürlüğünden yoksun bırakılan ilgili şahıs için alternatif kalacak yer düzenlemeleri yapılmalıdır. Doğal olarak, rapor kolluk kuvvetlerinin kötü muamelede bulunmasıyla ilgiliyse, özgürlüğünden yoksun bırakılan şahıs hiçbir koşul altında söz konusu kolluk kuvveti mensuplarının gözetimine iade edilmemelidir. Daha genel bir ifadeyle, CPT'nin düşüncesine göre burada amaç mahkumların soruşturma maksadıyla kolluk kuvvetlerine iade edilme uygulamasına son verilmesi ve özellikle de, ilgili şahsın icap ettiği yeniden sorgulanmasının cezaevi binasında yapılmasıdır.

81. Kötü muameleye işaret eden tıbbi kanıtların toplandığı her vakanın ismen rapor edilmesine ilaveten, Komite muhtemel her nedenden kaynaklanabilecek bütün travmatik yaralanmaların izlenmesini ve ilgili kurumlara (örneğin cezaevi yönetimi, bakanlık yetkilileri gibi) belirli aralıklarla isim içermeyen anonim istatistikler halinde rapor edilmesini tavsiye etmektedir. Bu gibi bilgiler sorunlu alanların belirlenmesi açısından çok değerli olabilmektedir.

82. Yukarıda belirtilen standartlara uyum sağlanması için şahısların uzun süre tutuldukları cezaevleri ve diğer yerlerde çalışan sağlık personeline özel eğitim verilmelidir. Söz konusu eğitim, yaralanmaların belgelenmesi ve yorumlanmasında gerekli yetkinliğin geliştirilmesinin yanı sıra rapor verme yükümlülüğü ve prosedürüyle ilgili eksiksiz bilginin edinilmesini içermeli ve buna ilaveten, kötü muamele görmüş olabilecek şahıslarla görüşme tekniklerini de kapsamalıdır. İlgili sağlık hizmeti görevlilerinin, raporlarını gönderdikten sonra, yetkililerin aldıkları tedbirler konusunda düzenli aralıklarla geri bildirim almaları da önerilir. Bu geri bildirim söz konusu sağlık görevlilerinin belgeleme ve raporlama becerilerinin iyileştirilmesine ilişkin spesifik hususlarda duyarlılıklarının artırılmasına yardımcı olacağı gibi, daha genel anlamda da görevlerinin özellikle bu bölümünün önemini hatırlamalarını sağlayacaktır.

83. 73. paragrafta değinilen sistematik sağlık taramasından önce, özgürlüğünden yoksun bırakılan şahıslar sorgulama ve diğer soruşturma tedbirleri nedeniyle çoğu kez kolluk kuvvetlerinin gözetiminde zaman geçireceklerdir. İlgili yasal sisteme bağlı olmak üzere, birkaç saatten bir veya birden fazla güne kadar uzayabilecek bu sürede kötü muamele riski özellikle yüksek olabilir. O nedenle CPT doktora erişim hakkı da dahil olmak üzere, bu süre boyunca spesifik güvencelerin sağlanmasını önermektedir³. Komitenin defalarca vurguladığı gibi, polis/jandarma gözetimindeki bir şahsın doktora görünme isteği daima yerine getirilmeli, kolluk kuvvetleri bu yoldaki istekleri eleme yoluna gitmemelidir.

84. Polis/jandarma gözetimindeki bir şahsın herhangi bir tıbbi muayenesinden sonra düzenlenen kayıtlarda yukarıdaki 74. paragrafın gereklerine uyulmalı ve muayenenin mahremiyetine 76. paragrafta tarif edildiği şekilde uyulmalıdır. Ayrıca, muayene sırasında kötü muamele uygulandığına işaret eden tıbbi bulgularla karşılaşılması halinde, 77. paragrafta sözü edilen otomatik olarak raporlama yükümlülüğü uygulanmalıdır. Tüm bu koşullara, ilgili sağlık görevlisinin, gözaltında tutulan şahsın talebi üzerine çağırılmış olup olmamasına veya bir kolluk kuvveti görevlisinin girişimininden sonra hazır bulunup bulunmamasına bakılmaksızın uyulmalıdır.

Bu gibi durumlarda raporlama yükümlülüğünün yerine getirilmesi yolları durumun aciliyetini yansıtmalıdır. Sağlık görevlisi raporunu olaya çabucak müdahale edebilecek ve yapılan kötü muameleyi durdurabilecek konumda olan yetkiliye doğrudan doğruya ve derhal göndermelidir. Bu yetkilinin kim olacağı, ilgili yasal sisteme ve söz konusu durumun gerçekleştiği spesifik koşullara bağlıdır.

³ Diğer gerekli güvenceler arasında, gözaltına alınan şahsın, gözaltına alındığını, kendi belirleyeceği bir üçüncü şahsa bildirme ve bir avukata erişim hakkı da yer almaktadır.